

Siyerin Hadislerle İnşâsı Meselesi (Buhârî Ve Müslim Örneği)*

Üzeyir Durmuş**

Öz

Siyer ilmi Hz. Peygamber'in hayatını anlatan ve bu yönüyle onu örnek alması gereken müslümanlar için oldukça önemli bir ilimdir. Ancak birçok siyer kitabında çok zayıf ve mevzû rivayetlerin yer alması onları okuyanları yanlış bir peygamber algısına yönlendirebilmektedir. Bu nedenle siyerin sahîh rivâyetlerle inşâsı büyük önem taşımaktadır. Bunun için de hadis rivayetlerinden faydalanmak ve rivâyetleri hadis ilminin tenkit usulleriyle değerlendirmek gereklidir. Bu makalede, hadis ilminin en sahîh iki kitabı olan Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'lerindeki siyer rivâyetlerinin bir araya getirilmesiyle siyer ilminin en değerli eseri olan İbn Hişam'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'sindeki neredeyse bütün önemli başlıkları içeren hadis tabanlı bir siyer kitabı oluşturulabileceği gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, siyer, hadislerle siyer, sahîh siyer.

Abstract

The Issue of Constructing The Sira (The Prophetic Biography) Through Hadiths: Examples of al-Bukhari And Muslim

The *Sira*, a branch of the history of Islam, is a science dealing with the life of the Prophet Muhammad (pbuh). Therefore it has been great value to Muslims, who are supposed to take him as their role model in life. However, they are perhaps misled by means of very weak hadiths and even fabricated ones found in many books of the *sira* to an inaccurate understanding of the Prophet. For this concern, the construction of the *sira* out of the authentic hadiths is of the utmost significance. In order to bring about this construction, what should be done is to benefit from the hadiths and to assess the narrations through methods of criticism applied in the hadith science. This article endeavours to prove the possibility of creating a work of the *sira* that would cover nearly every major section in *al-Sirat al-Nabawiyya* (The Prophetic Life) by Ibn Hisham, which is likely the ultimate book in its genre, after gathering the authentic narrations about the *sira* in the two most trustworthy works of the hadith compilations, namely al-Jami' al-Sahih of al-Bukhari and of Muslim.

* Bu makale yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, uzeyirdurmus@hotmail.com

Üzeyir Durmuş

Key Words: *Hadith, the Sira, the Sira Through Hadiths, the Authentic Sira.*

Atıf: Üzeyir Durmuş, "Siyerin Hadislerle İnşâsı Meselesi (Buhârî Ve Müslim Örneği)", *KTÜİFD*, c. 3, sy. 1, Bahar 2016, ss. 91 - 112.

Giriş

Siyer ilmi, Hz. Peygamber'in hayatını çeşitli boyutlarıyla ortaya koyan, onun gerek nübüvvet öncesi gerekse nübüvvet sonrası yaşamını sonraki nesillere aktaran bir ilimdir. Geniş kapsamlı siyer kitaplarında Hz. Peygamber'in ferdî, ailevî, ictimâî, siyâsî, iktisâdî ve askerî yaşamının yanı sıra ortaya koymuş olduğu hüküm ve prensipler, ibadet hayatı, insana ve çevreye bakışı, sağlıkla ilgili tavsiyeleri yer almaktadır. Bu nedenle siyer kitapları, Hz. Peygamber'i tanımak isteyenlerin öncelikle başvurduğu eserler arasında yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki siyer ilmi, her zaman İslam peygamberinin dolayısıyla İslâm dininin doğru tanınıp anlaşılması bakımından merkezî konumda bulunan ilimlerden biri olmuştur. Siyer ilminin bu üstün konumu, yukarıda ifade edilen olguların yanı sıra bizzat Yüce Allâh'ın Hz. Peygamber'i üsve-i hasene olarak insanlığa takdim ettiği¹ ve Allâh'ın sevgisini kazanmanın yegâne yolunun Hz. Peygamber'e ittibadan geçtiğini bildirdiği² âyetlere de dayanmaktadır.

Bu ilim dalında ortaya konulacak olan eserlerin yalnızca doğru bilgiler içermesi bahsi geçen nedenlerden ötürü büyük önem taşımaktadır. Konu Hz. Peygamber'e dair bilgiler ve bu bilgilerin doğruluğu olunca hadis ilminin sunduğu sıhhat kriterleri ve bu kriterlere uygun hadis rivâyetleri öncelikli olmaktadır. Zira;

1. Hadîs kaynaklarında, Hz. Peygamberle ilgili oldukça detaylı anlatımlar yer almakta³ ve zaman zaman siyer kitaplarında olmayan önemli ek bilgilere rastlanabilmektedir.⁴
2. Hadisler genellikle sıhhat açısından tarih rivâyetlerine göre daha titiz değerlendirmelere tâbî tutulmuştur. Zira tarihçi eline geçen her malzemeyi değerlendirmek ister ve anlatımlarında kurguya yer verir; hadisçi ise önceliği sıhhate verir ve kurguya yer vermeden bilgiyi olduğu gibi aktarmayı amaçlar.⁵

1 el-Ahzâb, 33/21.

2 Âl-i İmrân, 3/31.

3 İsrâ ve mi'râc buna örnek verilebilir.

4 Müslim'in *Sahîh*'inde geçen bir rivâyette (Cihâd, 24) Hz. Peygamber'e Ümmü Eymen'in dadılık yaptığından bahsedilirken İbn Hişâm böyle bir bilgi nakletmez.

5 Bkz. Ayhan Tekineş, "Hadis ve Tarih: Metodolojik Bir Karşılaştırma", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 2, sy. 2, İstanbul 2004, s. 37-38.

Yukarıda belirtilen hadisçi ve tarihçi arasındaki metot ve amaç farkı nedeniyle siyer kitaplarında tenkit süzgecinden geçirilmemiş çok sayıda rivâyet bulunabilmektedir. Mesela; siyer kitaplarında Hz. İsa'nın her sene veryüzüne bir süreliğine inmesi⁶ gibi hakikate muhâlif rivâyetlere yer verilebilmektedir. Bununla birlikte Bahîrâ kıssası gibi hem hadîs⁷ hem de siyer⁸ kitaplarında yer alan tartışmalı rivâyetler de vardır. Bu tür rivâyetler, yanlış anlamalara ve yanlış değerlendirmelere neden olabilmekte, bazen de Bahîrâ kıssasında olduğu gibi müsteşriklerin Hz. Peygamberle ilgili iddialarına mesned teşkil edebilmektedir.⁹

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere; siyer alanında sahîh hadis kaynaklarından yararlanmak ve hadis sıhhat kriterlerini siyer rivâyetleri için de tatbîk etmek hem problemlili siyer rivâyetlerini tespit etmek hem de daha sahîh ve daha detaylı bir siyer oluşturabilmek için büyük önem taşımaktadır. Haddizatında kronoloji noktasında tarih kitaplarından destek alınarak sadece hadis kitaplarından hareketle oldukça kapsamlı bir siyer inşâsı da mümkündür. Zira Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe (ö. 1403/1983)'nin de belirttiği üzere, siyer ilmi aslen hadis ilminin bir parçasıdır ve sonraları hadis ilminden ayrılmıştır¹⁰ ve aralarında konu birliği bulunmaktadır. Şu halde siyer ilmi esasen hadis ilminin bir parçası olduğuna göre, siyerin hadislerle inşâsının mümkün olduğu iddiası, aslında bir iddia olmaktan ziyade zaman içerisinde belki de yeterince dikkate alınmamış bir gerçeği tekrar gündeme taşıma ve siyer ilmîni hadis ilminin geniş imkânlarıyla daha kapsamlı ve daha güvenilir bir konuma getirme arzusunun bir ifadesidir. İlk dönem tarihçileri, hadis ilminin rivâyetleri tetkik ve tenkit metotlarından yararlanmışlardır. İlk İslam tarihi çalışmaları siyer ve megâzî rivâyetlerinin bir araya getirilmesiyle başlamış; rivâyetlerin isnadlarının denetlenmesi ve râvilerin cerh ve ta'dili ile ilmi bir hüviyet kazanmıştır. Zaten siyer kaynakları incelendiğinde ilk İslam tarih-

6 Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tah. Cemâl Sâbit, Muhammed Mahmûd, Seyyid İbrâhîm, (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2006), I, 136-139.

7 Tirmizî, "Menâkıb", 3.

8 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 162-163.

9 Mesela, William of Tripoli, Bahira'nın Hz. Muhammed'e Tanrı'ya inanmayı, İsa'yı ve Meryem'i sevmeyi öğreten kutsal bir rahip olduğunu savunmuştur. Şenol Korkut, "Batı Dünyasında İslâm ve Hz. Muhammed (s.a.s.) İmajı (Genel Bir Okuma)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 34 (2008/1), s. 17.

10 Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *es-Sîretü'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'ân'i ve's-sünne*, 8. Basım, (Dimaşk: Dârü'l-kalem, h. 1427), I, 27-28.

çilerinin aynı zamanda muhaddis olduğu görülmektedir.¹¹ Onlardan sonra gelen bir kısım muhaddisler de, selefleri gibi hem hadisçi hem tarihçi olmayı tercih etmişlerdir.¹² Bu muhaddisler içinde en meşhûru şüphesiz ki Buhârî'dir. Buhârî'nin bu konudaki başarısından dolayıdır ki Muhammed Hamidullah (v. 1423/2002), "*hadis, nebevî asrın tarihinden başka bir şey değildir*" dedikten hemen sonra bu sözüne delil olarak Buhârî'nin *Sahîh*'inin tam adını göstermekte ve bu isim üzerine yaptığı tahlillerle görüşünü savunmaktadır.¹³ Müslim'in *Sahîh*'indeki dağınık siyer rivâyetleri bir araya getirilip kronolojik olarak sıralandığında Buhârî'nin *Sahîh*'i için söylenen bu sözün onun için de söylenebileceği görülmektedir.

Bu makalede, bu gerçeklerden hareketle sadece Buhârî ve Müslim çerçevesinde yapılacak bir siyer çalışmasının bile neredeyse İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinin tüm konularını –detaylarda farklılıklar olsa da– içerebildiği ve dolayısıyla siyerin hadislerle inşasının imkânı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. Buhârî'nin *Sahîh*'inde Siyer

Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* adlı eseri incelendiğinde peşpeşe gelen *Menâkıb*, *Fedâilü'l-ashâb*, *Menâkıbü'l-ensâr* ve *Megâzî* bölümlerinde klasik siyer konularının ele alındığı; özellikle de *Menâkıbü'l-ensâr*'ın 20. babından itibaren tamamen siyer rivâyetlerinin nakledildiği görülür. Buhârî, bu bölümlerde zaman zaman tarihlendirmeler de yapmaktadır.

Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'inin *Menâkıb* bölümü Muhammed Fuâd Abdülbaki neşrinde 3489. hadisle başlamakta ve *Megâzî* bölümü

11 Ayhan Tekineş bunlara örnek olarak; Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Mûsâ b. Ukbe el-Esedî (ö. 141/758) ve İbn İshâk (ö. 151/768)'ı zikretmektedir. Bkz. Tekineş, *Hadis ve Tarih*, s. 9.

12 Ayhan Tekineş, bunlara Taberî (ö. 310/923), Zehebî (ö. 748/1348), Aynî (ö. 855/1451) ve Sehâvî (ö. 902/1497) gibi isimleri örnek vermektedir. Bkz. Tekineş, *Hadis ve Tarih*, s. 9.

13 *Sahîh*'in tam adı –meşhûr kullanıma göre– *el-Câmiu's-sahîhu'l-müsnedü'l-muhtasar min umûri Rasûlillâh sallâllâhu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmihî*'dir (Allâh Rasûlü'nün işleri, sünnetleri ve önemli olaylarına dair kapsayıcı, müsned, sahîh ve muhtasar kitap). Hamîdullâh, bu eserde Rasûlullâh (s.a.v.)'in söz, fiil ve takrirleri yanında o dönemde yaşanan önemli olaylara da değinildiğini, bunun sadece Müslüman ve Arapların hayatına dair olaylarla sınırlı olmayıp çevre ülkeler Habeşistan, Bizans ve İran'la ilgili bazı bilgileri de kapsadığını belirtmektedir. Bkz. Muhammed Hamîdullâh, *Sîretü İbn İshâk*, Konya: 1981, Mukaddime", s. 5. Ayrıca bkz. Tekineş, *Hadis ve Tarih*, s. 9.

4473. hadisle sona ermektedir. Bu 4 bölümde yaklaşık 1000 hadis yer almaktadır. Bununla birlikte eserin başka bölümlerinde geçen siyerle ilgili rivâyetler ve mükerrerler dâhil edildiğinde bu sayı daha da artmaktadır. *el-Câmiu's-sahîh*'de mükerrerler hariç 2761 hadis bulunması¹⁴ eserin yaklaşık beşte ikisinin klasik siyere malzeme teşkil ettiğini göstermektedir.

Buhârî, diğer *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden farklı olarak siyer rivâyetlerini aktarırken tarihçi titizliği de göstererek rivâyetleri kronolojiye uygun olarak sıralamakta; Menâkıbü'l-ensâr 20-53. bablar ile Megâzî 1-89. bablar arasında Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinden vefatına kadar gerçekleşen olayları sırasıyla kaydetmektedir. Bununla birlikte Buhârî'nin bir kısım sıralamalarıyla bazı ilk dönem siyer müelliflerinin sıralamaları arasında farklar bulunduğu için kronoloji açısından tam bir ittifak olduğu da söylenemez.¹⁵ Ancak bu tür ihtilafların siyer kaynakları arasında da görülüyor olması¹⁶, bu durumun doğal olduğunu göstermektedir. Zaten görülen sıralama ihtilafları Bedir, Uhud gibi büyük vak'alarla ilgili olmayıp genelde seriyeler ve detay sayılabilecek hâdiselerle ilgilidir.

Aşağıda Buhârî'nin, eserinin 63. ve 64. bölümlerini oluşturan Menâkıbü'l-ensâr ve Megâzî özelinde kronolojiye riâyet edişi örneklendirilmiştir:

63. *Kitâb: Ensâr'ın Menkibeleri*

...

20. *Bâb: Peygamber'in (s.a.v.) Hatîce'yle evlenmesi...*

25. *Bâb: Ka'be'nin yapımı (ta'miri)...*

28. *Bâb: Peygamber'in (s.a.v.) gönderilişi.*

29. *Bâb: Peygamber (s.a.v.) ve ashâbının müşriklerden çektikleri.*

14 İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 9. Basım, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), s. 81.

15 Buhârî, Benî Nadîr gazvesiyle ilgili rivâyetleri hemen Bedir gazvesinin peşinde zikretmiştir (Megâzî, 11). Oysa İbn Hişâm bu gazveyi Uhud'dan sonra ele alır. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebevîyye*, II, 131.

16 Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile evliliği Vâkıdî'ye göre hicretin 1., Medâinî'ye göre ise 2. yılında gerçekleşmiştir. Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 5. Basım, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), s. 518.

30. *Bâb: Ebû Bekir es-Siddîk'ın (r.a.) Müslüman oluşu...*

64. *Kitâb: Savaşlar*

1. *Bâb: Uşeyre veya Useyre gazvesi*

...

3. *Bâb: Bedir gazvesi kıssası*

...

17. *Bâb: Uhud gazvesi*

...

29. *Bâb: Hendek gazvesi*

...

35. *Bâb: Hudeybiye gazvesi*

...

37. *Bâb: Zâtü'l-kared gazvesi*

38. *Bâb: Hayber gazvesi*

...

43. *Bâb: Kazâ umresi*

...

44. *Mûte gazvesi*

46. *Fetih gazvesi*

...

Buhârî, bab başlıklarını tarih sırasına uygun bir şekilde sıralamaya çalıştığı gibi zaman zaman İbn İshâk (ö. 151/768) ve Mûsâ b. Ukbe'den (ö. 141/758) olayların tarihleri ile ilgili rivâyetler de aktarmaktadır. Bu ayrıntı, onun hadis kitabı yazarken siyer ilminin yöntemlerinden ve verilerinden faydalandığını göstermektedir ki, bu durum *Kütüb-i Sitte* müellifleri içerisinde sadece onda görülmektedir.

Aşağıda Buhârî'nin tarihçilerden nakilde bulunmasına dair *el-Câmiu's-sahîh*'inin Megâzî bölümünden iki örnek verilmiştir:

1. *Bâb: Uşeyre veya Useyre gazvesi. İbn İshâk şöyle dedi: "Peygamber'in (s.a.v.) savaştığı ilk gazve Ebvâ'dır. Sonra Buvât, sonra da Uşeyre gelir."*

29. *Bâb: Hendek gazvesi. O Ahzâb (savaşı)dır. Mûsâ b. Ukbe şöyle dedi: "4. yılın Şevvâl ayında olmuştur."*

Buhârî gibi hadis ilminin en büyük ve en kadim otoritelerinden birinin siyer rivâyetlerini aktarırken bu şekilde kronolojik sıraya uyması ve tarihçilerden rivâyetlerde bulunması oldukça önemlidir. Ancak ondan sonra gelen başta sâir *Kütüb-i Sitte* müellifleri olmak üzere diğer birçok muhaddisin bu konuda onu takip etmediği görülmektedir. Oysa Buhârî, hadis ve siyer yöntemlerini kısmen de olsa cem ederek oldukça güzel ve orijinal bir yöntem takip etmiştir. Buhârî ve diğerleri arasında görülen bu farklılıkta hadis ve siyer âlimlerinin hedefleri ve metotları arasındaki farka dair yaygın kabulleniş rol oynamış olabilir. Bu durumun sebebi her ne olursa olsun, hadisçilerin kronolojiye dikkat etmesinin hadis ilmine aykırı bir yönü olmadığı ve bu dikkatin hadisçilerin gaye edindikleri Hz. Peygamber'in daha iyi tanınması amacına hizmet edeceğinde şüphe bulunmadığı için bu metodik ısrarı anlamakta güçlük çekmekteyiz.

Buhârî'nin yukarıda değinilen kronolojik hassasiyeti ve siyerin hemen hemen her konusuyla ilgili rivâyetler aktarması onun ilmî üstünlükleri arasında sayılabilecek önemli nitelikler olup kanaatimizce günümüz hadis ve siyer araştırmacılarına örnek teşkil etmelidir. Araştırmacılar bu örnekten hareketle ve gelişen sistematik ilminden yararlanmak suretiyle kronolojik anlamda daha iyi çalışmalar ortaya koymalıdır.

Buhârî'nin, *Sahîh*'inde siyer alanında düzenli ve doyurucu bilgiler vermesi sayıları az da olsa bazı müelliflere ilham kaynağı olabilmıştır. Nitekim Muhammed Esed (ö. 1412/1992), *Sahîh-i Buhârî -İslâm'ın İlk Yılları*¹⁷ adıyla Türkçeye tercüme edilen siyer kitabını Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'ini kaynak olarak kaleme almıştır.

II. Müslim'in Sahîh'inde Siyer

Müslim de *el-Câmiu's-sahîh* adlı eserinde Buhârî gibi sistematik olmasa da *el-Cihâd ve's-siyer*, *Fedâil*, *Fedâilü's-sahâbe* gibi bölümlerde siyer

17 Muhammed Esed, *Sahîh-i Buhârî -İslâm'ın İlk Yılları-*, trc. Mustafa Armağan, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.)

konularını ele almaktadır. Siyer rivâyetlerini yoğun olarak *el-Cihâd ve's-Siyer* bölümünde nakleden Müslim, kronolojik sıraya riâyet etmemekte; Tâif Gazvesinden sonra Bedir Gazvesi, Bedir'den sonra Mekke'nin Fethi ile ilgili rivâyetleri sıralamaktadır. Her ne kadar *el-Câmiu's-sahîh*'deki bâb başlıkları Müslim tarafından konulmamış olsa da¹⁸ bu başlıklar hadislerin içeriğine uygun olarak belirlendikleri için onun kronolojik sıraya uyup uymadığı noktasında bir fikir vermektedir. Aşağıda Müslim'in eserinin siyer kronolojisi açısından durumuna dair bâb örnekleri yer almaktadır:

32. *Kitâb: Cihâd ve Siyer*

...

28. *Bâb: Huneyn gazvesi.*

29. *Bâb: Tâif gazvesi.*

30. *Bâb: Bedir gazvesi.*

31. *Bâb: Mekke'nin Fethi*

...

36. *Bâb: Ahzâb gazvesi.*

37. *Bâb: Uhud gazvesi*

...

41. *Bâb: Ebû Cehil'in öldürülmesi.*

42. *Bâb: Yahûdilerin tâğutu Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi.*

43. *Bâb: Hayber gazvesi.*

Bununla birlikte dağınık haldeki bu rivâyetlerin sistematik bir şekilde sıralanması durumunda ortaya çıkacak çalışma sadece Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'i kapsamında olsa bile neredeyse tüm siyer konularını içermektedir.

Yaptığımız araştırmaya göre Müslim'in Muhammed Fuâd Abdül-baki neşrinde mükerrerler hâric 3033 hadis içeren eserinde siyerle ilgili 1000'e yakın hadis yer almaktadır.

---

18 Bu konu başlıkları, Nevevî tarafından daha önce konulmuş başlıklar tehzib edilerek oluşturulmuştur. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 88.

III. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinin İçerik Bakımından Mukâyesesi

Tespitlerimize göre Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'lerindeki ortak ve farklı rivâyetler dikkate alındığında bu iki eser siyere dair tekrarsız 1500 civarında hadis rivâyeti içermektedir. Yine tespitlerimize göre İbn Hişâm'ın eserinde geçen konular 95 altbaşlıkta sınıflandırılabilir. Bu başlıklar, *Sîre* ve *Sahîhayn* arasında ortak/benzer rivâyet içerip içermeme yönünden incelendiğinde 95 siyer altbaşlığından 75 tanesinin *Sîre* ve *Sahîhayn* arasında ortak olduğu görülmektedir. Ortak olmayan konular ise şunlardır: *Habeşlilerin Yemen'e Gelmesi*, *Habeşlilerin Yemen'den Kovulması*, *Abdülmuttalib'in Rüyası*, *Hz. Peygamber'in Annesi Âmine'nin Vefâtı*, *Dedesi Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'i Himayesi*, *Amcası Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i Himayesi*, *Bahîrâ Rivâyeti*, *Ficâr Savaşları*, *İlk Hutbe*, *Medîne Anayasası*, *Sa'd b. Ebî Vakkâs Seriyyesi*, *Bedrû'l-Ülâ Gazvesi*, *Abdullâh b. Cahş Seriyyesi*, *Benî Süleym Gazvesi*, *Sevîk Gazvesi*, *Buhrân Gazvesi*, *Zeyd b. Hârise Seriyyesi*, *Bedrû'l-Âhira Gazvesi*, *Dûmetü'l-Cendel Gazvesi*, *Benî Lih-yân Gazvesi*.

Görüldüğü üzere bu konuların 3 tanesi Hz. Peygamber'in doğumundan önceki döneme, 5 tanesi Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi dönemine ait bazı detaylarla, 10 tanesi ise önemli sonuçları olmayan bir kısım gazve ve seriyyelerle ilgilidir. 1 tanesi ise müstakil bir başlık altında ele alınmaması gerekmeyen bir konudur. Bunlar içinde gerçekten önemli sayılabilecek tek konu Medîne Anayasası'dır. Dolayısıyla bu çalışmanın –Sîre esas alındığında– siyerin önemli konularının neredeyse tamamını içerdiği söylenebilir.

Aşağıda, bahsi geçen 95 konuya yer verme açısından üç eseri karşılaştıran bir mukâyeseye yer almaktadır.

KONU	İBN HİŞÂM	BUHÂRÎ	MÜSLİM
1. Hz. Peygamber'in Soy	+	+	+
2. Yemen'de Yahudi İktidarı	+	+	+
3. Habeşlilerin Yemen'e Gelmesi	+	-	-
4. Habeşlilerin Yemen'den Kovulması	+	-	-
5. Mekke'de Putperestliğin Başlangıcı	+	+	+
6. Zemzem Kuyusu	+	+	-

Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)

7. Ka'be Hizmetleri ve Hilfû'l-fudûl	+	+	-
8. Abdülmüttalib'in Rüyası	+	-	-
9. Hz. Peygamber'in Dünyayı Teşrîfi	+	+	+
10. Hz. Peygamber'in Süt Annesi	+	+	+
11. Hz. Peygamber'in Annesi Âmine'nin Vefâtı	+	-	-
12. Dedesi Abdülmüttalib'in Hz. Peygamber'i Himâyesi	+	-	-
13. Amcası Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i Himâyesi	+	-	-
14. Bahîra Rivâyeti	+	-	-
15. Ficâr Savaşları	+	-	-
16. Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce İle Evliliği ve Çocukları	+	+	+
17. Ka'be'nin Tamiri	+	+	+
18. Cinlerin Gök Haberlerini Alamaz Oluşu	+	+	+
19. Peygamberliğin Başlangıcı	+	+	+
20. İlk Müslüman Hz. Hatice	+	+	+
21. Fetretü'l-vahy	+	+	+
22. Namaz Emri	+	+	+
23. Müslümanların Sayısının Artması	+	+	+
24. Açık Davet ve Karşılaşılan Baskılar	+	+	+
25. Habeşistan'a Hicret	+	+	+
26. Hz. Ömer'in Müslüman Oluşu	+	+	-
27. Boykot	+	+	+
28. Davet Çalışmaları	+	+	+
29. İsrâ ve Mi'râc	+	+	+
30. Ebû Tâlib ve Hz. Hatîce'nin Vefâtı	+	+	+
31. Tâif Yolculuğu	+	+	+
32. Cin Vakası	+	+	+
33. Buâs Savaşı	+	+	-
34. Akabe Görüşmeleri	+	+	+

35. Medîne'ye Hicret	+	+	+
36. Medîne'de Konaklama	+	-	+
37. Mescidin İnşâsı	+	+	+
38. İlk Hutbe	+	-	-
39. Medîne Anayasası	+	-	-
40. Kardeşlik Anlaşması	+	+	+
41. Ezânın Teşrii	+	+	+
42. Yahudiler, Hıristiyanlar ve Münafıklar	+	+	+
43. Hicret ve Hummâ	+	+	+
44. İlk Gazve: Ebvâ//Veddân	+	+	-
45. İlk Seriyeye: Ubeyde b. Hâris	+	+	+
46. Hz. Hamza'nın Sifü'l-bahr Seriyyesi	+	+	+
47. Buvât Gazvesi	+	+	-
48. Uşeyre Gazvesi	+	+	-
49. Sa'd b. Ebî Vakkâs Seriyyesi	+	-	-
50. Bedrû'l-Ûlâ/Sefvân Gazvesi	+	-	-
51. Abdullâh b. Caş Seriyyesi	+	-	-
52. Kiblenin Değiştirilmesi	+	+	+
53. Büyük Bedir Gazvesi	+	+	+
54. Benî Süleym Gazvesi	+	-	-
55. Sevîk Gazvesi	+	-	-
56. Zû Emer Gazvesi	+	+	-
57. Buhrân Gazvesi	+	-	-
58. Benî Kaynuka' Yahudilerinin Sürgün Edilmesi	+	+	+
59. Zeyd b. Hârise Seriyyesi	+	-	-
60. Ka'b b. Eşref'in Katli	+	+	+
61. Uhud Gazvesi	+	+	+
62. Hamrâu'l-esed Gazvesi	+	+	+
63. Yevmü'r-racî' Olayı	+	+	-
64. Bî'r-i Maûne Olayı	+	+	+

Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)

65. Benî Nadîr Yahudilerinin Sürgün Edilmesi	+	+	+
66. Zâtü'r-rikâ Gazvesi	+	+	+
67. Bedrü'l-âhira Gazvesi	+	-	-
68. Dûmetü'l-cendel Gazvesi	+	-	-
69. Hendek Gazvesi	+	+	+
70. Benî Kurayza Yahudilerinin Sürgün Edilmesi	+	+	+
71. Sellâm b. Ebi'l-Hukayk'ın Öldürülmesi	+	+	-
72. Amr b. Âs ve Hâlid b. Velîd'in Müslüman Olması	+	-	+
73. Benî Lihyân Gazvesi	+	-	-
74. Zî Karad Gazvesi	+	+	+
75. Benî Mustalik Gazvesi	+	+	+
76. Hudeybiye Anlaşması ve Rıdvân Bey'atı	+	+	+
77. Hayber Gazvesi, Fedek ve Vâdi'l-Kurâ	+	+	+
78. Kazâ Umresi	+	+	+
79. Mûte Gazvesi	+	+	+
80. Mekke'nin Fethi	+	+	+
81. Hâlid b. Velîd Seriyyesi	+	+	-
82. Huneyn Gazvesi	+	+	+
83. Evtâs Seriyyesi	+	+	+
84. Tâif Gazvesi	+	+	+
85. Cî'râne'ye Gidiş	+	+	+
86. Tebûk Gazvesi	+	+	+
87. Sakîf Hey'eti	+	-	+
88. Hz. Ebû Bekir'in Hac Emirliği	+	+	+
89. Heyetlerin Gelişi	+	+	+
90. İki Mütenebbi	+	+	+
91. Vedâ Haccı	+	+	+

92. Üsâme Ordusu	+	+	+
93. Hükümdarlara Mektuplar	+	+	+
94. Gazve ve Seriyeler	+	+	+
95. Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefâtı	+	+	+

Değerlendirme

Yaptığımız araştırmalar neticesinde sadece Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh* adlı eserleri özelinde yapılacak bir çalışmayla bile siyerin neredeyse bütün ana başlıklarıyla –bazı ikincil derecede önemli konularda oldukça az rivâyet içerseler de– hadislerle yeniden inşâ edilebileceğini gördük. *Sahîhayn*'ı tarayıp bulduğumuz siyer rivâyetlerini kronolojik olarak sıraladığımızda ortaya çıkan metnin Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve nübüvvet sonrası yaşamına dair genel olarak çok detaylı bilgiler içerdiğini tespit ettik. Buhârî ve Müslim hadisleriyle inşâ edilen siyer metni, 17 sayfalık bir fihrist ve yaklaşık 400 başlık içermektedir.

Ulaşılan bu sonuç, klasik siyer yaklaşımıyla kaleme alınan İbn Hişâm'ın eserinin kapsamı çerçevesinde yapılan bir araştırmaya aittir. Yoksa Hz. Peygamber'in savaşlarının ötesinde ibadet ve hukuk uygulamalarını, bireysel ve sosyal hayatını içeren daha kapsamlı bir siyer çalışması yapılması durumunda hakkında bilgi sahibi olduğumuz hiçbir klasik siyer kitabının Buhârî ve Müslim'in hadis kitaplarıyla mukâyese edilmesi mümkün değildir. Sadece Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'in içeriği bile bunu kanıtlamaya yetecektir. Zira bu eserin içeriğine bakıldığında şu alanların hepsine dair bilgiler ihtivâ ettiği görülmektedir:

1. *Kâinatın yaratılışı*. Kâinatın yaratılışına, melekler ve cinler gibi varlıklara ait bilgiler içermektedir.¹⁹

2. *İnsanlık tarihi*. Bu bağlamda ilk insan olan Hz. Âdem'den itibâren gelmiş geçmiş bir çok peygamberin hayatına dair kesitlerle Hz. Peygamber'in ve ashabının yaşantısına dair ayrıntılı anlatımlar ihtivâ etmektedir.²⁰

3. *Eğitim sistemi*. Bilgi sahibi olmanın önemini ortaya koyan, bilgiyi suistimal etmemeyi öğütleyen hadisler yanında eğitim-öğretime dair uy-

19 Özellikle Buhârî'nin "Bed'ü'l-halk" bölümünde.

20 Özellikle Buhârî'nin "Enbiyâ", "Menâkıb", "Fedâilü's-sahâbe", "Menâkıbü'l-Ensâr" ve "Megâzî" bölümlerinde.

gulama örnekleri ile tefsir ve hadis ilmine dair rivâyetler içermektedir.²¹

4. *İnanç hayatı*. İmanın altı esasına dair bilgiler, özellikle ahiretle ilgili çok kapsamlı açıklamalar, kalbi yumuşatacak ve imanda yakîne vesile olacak rivâyetler içermektedir.²²

5. *İbadet hayatı*. Temizlik, namaz, oruç, zekât, hac, kurban, dua, zikir, tilavet vb. ibadet konularını çok sayıda alt başlıklarla oldukça geniş bir şekilde ihtivâ etmektedir.²³

6. *Hukuk düzeni*. Hukukun özel ve kamu bölümlerinin her bir alt dalına ait oldukça detaylı hükümler ve uygulama örnekleri; bu kapsamda aile hukuku, ticaret hukuku, devlet yönetimi, ceza hukuku, uluslararası hukuk gibi sahalarda çok detaylı bilgiler içermektedir.²⁴

7. *Ahlak sistemi*. İyi ve kötü ahlaka dair çok sayıda örnekle müslümanın nasıl bir ahlaka sahip olması gerektiği konusunda çok sayıda hadis ihtivâ etmektedir.²⁵

8. *Görgü kuralları*. Selamlaşma, konuşma, yeme içme, giyinme, ziyarette bulunma vb. konularla ilgili görgü kurallarını detaylı olarak içermektedir.²⁶

9. *Kültürel hayat*. Hz. Peygamber'in giyim kuşam, san'at, spor, eğlence vb. alanlardaki birçok uygulama ve talimatlarını ihtivâ etmektedir.²⁷

10. *Tıp uygulamaları*. Hz. Peygamber'in uyguladığı bitkisel ağırlıklı geleneksel tıp verilerini ve koruyucu hekimlik gibi konuları içermektedir.²⁸

21 Özellikle Buhârî'nin "İlim", "Tefsîr" ve "Ahbâru'l-âhâd" bölümlerinde.

22 Özellikle Buhârî'nin "İmân", "Tevhîd", "Kader" ve "Rikâk" bölümlerinde.

23 Özellikle Buhârî'nin "Vudû", "Gusl", "Hayz", "Teyemmüm", "Salat", "Zekât", "Hac", "Savm", "İtikâf", "Edâhî" ve "Deavât" bölümlerinde.

24 Özellikle Buhârî'nin "Buyû", "Selem", "Şuf'a", "İcâre", "Havâlât", "Kefâlet", "Vekâlet", "Muzâraa", "Musâkât", "İstikrâz", "Husûmât", "Lukata", "Mezâlim", "Şerike", "Rehn", "Itk", "Mukâteb", "Hibe", "Şehâdât", "Sulh", "Şurût", "Vesâyâ", "Cihâd", "Fardu'l-humus", "Cizye", "Nikâh", "Talâk", "Nafakât", "Ferâiz", Hudûd", "Diyât", "Mürted", "İkrâh", "Hiyel" ve "Ahkâm" bölümlerinde.

25 Özellikle Buhârî'nin "Edeb" bölümünde.

26 Özellikle Buhârî'nin "İsti'zân", "Et'ime" ve "Libâs" bölümlerinde.

27 Özellikle Buhârî'nin "Libâs" ve "Sayd" bölümlerinde.

28 Özellikle Buhârî'nin "Merdâ" ve "Tıb" bölümlerinde.

İbn Hişâm'ınki gibi klasik siyer kitapları genel anlamda bu on maddeden sadece ikincisine yalnız Hz. Peygamber'in hayatı kapsamında yer vermişlerdir. Şu halde, siyer âlimleri hadis kitaplarında yer alan çok sayıda konudan biriyle özel olarak ilgilenmişlerdir demek mümkündür. Bu ilgi, alanı oldukça geniş olan hadis ilminin bir konusunu alıp onu detaylandırarak müstakil bir ilim oluşturmak anlamında oldukça yerindedir. Ancak oluşturulan müstakil siyer ilminin, neredeyse Hz. Peygamber'in savaşlarına indirgenmesi onu tanıtmaya anlamında elbette yetersizdir. Dolayısıyla bu müstakilleşme esnasında ana kaynakla bağı devam ettirmek ve ondaki çeşitliliği siyer kitaplarına belli oranda yansıtma daha yerinde olacaktır. Nitekim bu bakış açısıyla kaleme alınmış eserler de vardır. İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Fusûl fî sîreti'r-Rasûl* adlı eseri tam da bu anlayışın ürünü gibidir.²⁹ İbn Kesîr bu eserinde Hz. Peygamber'in kısaca hayatı ve gazvelerinden sonra şemâilî, hasâisi, ailesi ve ibadet hayatı gibi konular hakkında da bilgi vermektedir. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*³⁰ ve *Zâdü'l-meâd*³¹ ise bu alanda zirve ve oldukça detaylı iki eserdir. Bu iki eserde Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra onun ibadet hayatı, tıpla ilgili öğütleri ve daha birçok konu İbn Kesîr'in eserine göre daha detaylıca yer almaktadır.

Yukarıdaki eserlerde olduğu gibi geniş kapsamlı bir yaklaşımla kaleme alınmayan siyer kitaplarının muhtevası hiç şüphesiz eksik olacaktır. Bundan dolayıdır ki bazı araştırmacılar, siyer kitaplarının sadece Hz. Peygamber'in terceme-i hâli ve gazvelerini kapsamının yetersiz olduğunu ve onunla ilgili her şeyin, bu bağlamda Hz. Peygamber'in vahye mazhariyetiyle başlayan dini hayatının bütün ayrıntılarının, tevhid inancı etrafındaki olayların, iman, ibadet ve tefekkür hayatının, günlük hayatının, zevce ve çocuklarıyla birlikte aile hayatının, ashâbıyla birlikte sosyal hayatının; siyasi ve askeri hayatının ve faaliyetlerinin, hukuki hayatının ve faaliyetlerinin, iktisadi hayatının ve faaliyetlerinin, ilmi ve kültürel hayatının ve eğitim öğretim faaliyetlerinin ve bütün bu alanlarda yapılan ve söylenen şeylerin tümünün siyer ve meğâzînin sınırları içerisinde girmesi gerektiği-

29 İsmâil b. Kesîr (İbn Kesîr), *el-Fusûl fî sîreti'r-rasûl*, tah. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî ve Muhyiddîn Metû, (Medîne: Mektebetü't-dârü't-türâs, 1985). Tek ciltlik özet bir çalışmadır.

30 Muhammed b. Ebû Bekr el-Cevziyye (İbn Kayyım), *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, tah. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2007).

31 Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, (Kâhire: el-Mektebetü't-tevfikiyye, tsz.).

ni savunmaktadır.³²

Siyerin hadislerle bu şekilde yeniden inşasının hadis ve siyer ilimlerine şu katkıları sunacağını düşünüyoruz:

1. Câmi‘, sünen, musannef gibi hadis tasnîf türlerine siyer türünün de dâhil edilmesinin faydalı olacağını somut olarak gösterebilir. Her ne kadar siyer zamanla müstakil bir ilim dalı haline gelmiş olsa da bu durum hadis tasnîf türleri arasında siyerin yer alamayacağı anlamına gelmez. Nitekim fıkıh ilminin varlığı sünen, musannef ve ahkâm hadisleri türünde tasnifler yapılmasına engel görülmemiştir.

2. Bu tür çalışmalar hadis ve siyer ilimleri arasındaki bağı gücünü ve önemini göstererek özellikle siyer âlimlerini hadis kaynaklarından daha yoğun bir şekilde faydalanmaya teşvik edebilir. Bu gerçekleştiğinde hadis kaynaklarında yer alıp siyer kaynaklarında bulunmayan nice önemli bilgi siyer ilmine kazandırılmış olacaktır. Bu da Hz. Peygamber’in daha detaylı tanınmasına vesile olabilir.³³

3. Siyere dair bu tür çalışmalar, Hz. Peygamber’in hayatına dair bilgilerin sorgulanmasına ve böylece siyer ilminde kullanılan rivâyetlerin hadis ilmi kriterlerine göre değerlendirilmesi noktasında bir yaklaşıma vesile olabilir. Böylece siyer kitaplarına girmiş bulunan bir kısım mevzû‘ rivâyetler hadis kitaplarında olduğu gibi ayıklanabilecektir.³⁴

4. Bütün bunların ötesinde Buhârî ve Müslim’in *el-Câmiü’s-sahîh*’leri kapsamında yapılacak bu tür bir çalışma, mevcut haliyle bugüne kadar yazılmış kitaplar içinde hadis ilmi açısından en üst derecedeki sahîh rivâyetleri ihtivâ eden siyer konulu bir hadis kitabını ortaya koyacaktır. Zira içindeki bütün bilgiler ya Buhârî ve Müslim’in ittifakla ya da münferiden rivâyet ettiği hadislerden oluşmaktadır. Üstelik oldukça kapsamlı bir siyer metni içermektedir.

32 Mustafa Zeki Terzi, “Buhârî’nin Sahîh’indeki Siyer ve Megâzî Rivâyetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Samsun 1991, s. 148-149.

33 Hadis ilminin siyer ilmi açısından önemine dair bkz. M. Fuad Sezgin, “İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, *İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Dergisi*, c. 2, Cüz 1, İstanbul 1957, s. 19-36.

34 Muhaddisler, tarihçilerin rivâyet konusunda çok titiz olmadıkları görüşündedirler. Hadisçiler senedin sıhhati noktasına ağırlık verirken tarihçiler konu bütünlüğü sağlama noktasına yoğunlaşmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak bkz. Gönül Kolkıran, *Tarih ve Hadis Disiplini Açısından Güvenilirlik Sorunu: İbn İshak ve Vakıdi Örneği*, Ankara Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

Kaynakça

Ali, İbrâhîm, *Sahîhu's-sîreti'n-nebeviyye*, (Ammân: Dârü'n-nefâis, 1995).

Berrî, Hâyil Muzfî Hilâl, "İbn Hişâm ve menhecuhû fi's-sîre", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye li't-târîh ve'l-âsâr*, Cilt 5, Sayı 3, (Ürdün: 2011).

Boyacıoğlu, Ramazan, "Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, (Sivas: 2001).

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2011).

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011).

Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye fi dav'i'l-Kur'ân'i ve's-sünne*, 8. Basım, (Dımaşk: Dârü'l-kalem, h. 1427).

Eser, Mithat, "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk'ın Güvenilirliği", *İSTEM*, sy. 9, Konya 2009.

Fâlûze, Muhammed İlyâs Abdurrahmân, *el-Mevsûa fî sahîhi's-sîreti'n-nebeviyye*, (Mekke: 1423).

Fayda, Mustafa, "Bahîrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IV, 486-487.

....., "Hz. Muhammed" (1. bölüm), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXX, 408-423.

....., "İbn İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX, 93-96.

....., "İbn Hişâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX, 71-73.

....., "Siyer ve Megâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII, 319-324.

Fidan, Şakir, *İbn İshâk ve es-Sîra'sındaki Hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Konya: 2009).

Hamîdullâh, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Ankara: Yeni Şafak, 2003).

....., *Mecmûatü'l-vesâiki's-siyâsiyye li'l-ahdi'n-nebeviyy ve'l-hilâ-feti'r-râşide*, (Beyrût: 1987).

....., *Sîretü İbn İshâk*, (Konya: 1981).

Hattâb, Mahmûd Şit, *Târîhu ceysi'n-nebiyy*, (Kâhire: tsz.).

Havvâ, Saîd, *el-Esâs fi's-sünne ve fikhihâ (el-Kismü'l-evvel: es-Sîretü'n-nebeviyye)*, (Kâhire: Dârü's-selâm, 1995).

Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991).

Hüseynî, Şeyh Muhammed el-Casnazânî el-Hüseynî ve arkadaşları, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı İle İlgili Bir Araştırma" (Çeviri: Kasım Şulul), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, (Şanlıurfa: 2000).

İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdilberr en-Nemîrî, *ed-Dürer fî ihtisâri'l-megâzî ve's-siyer*, (Kâhire: Lecnetü ihyai't-türâsi'l-Arabî, 1966).

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, h. 1379).

İbn Hazm, Ali b. Ahmed, *Cevâmiü's-sîre*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, tsz.).

İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Cemâl Sâbit, Muhammed Mahmûd, Seyyid İbrâhîm, (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2006).

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk, *Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-meb'as ve ve'l-megâzî*, thk. Süheyl Zekkâr, (Beyrût: Dârü'l-fikr, 1998).

İbn Kayyım, Muhammed b. Ebû Bekr el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, tah. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2007) .

İbn Kesîr, İsmâîl b. Kesîr, *el-Fusûl fî sîreti'r-rasûl*, tah. Muhammed el-İd el-Hatrâvî ve Muhyiddîn Metû, (Medîne: Mektebetü't-dârü't-türâs, 1985).

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990).

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1992).

....., *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ*, (Beyrût: tsz.)

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-târîh*, (Beyrût: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1997).

....., *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, (Beyrût: Dârü'l-fikr, 1989).

Kandemir, Yaşar, "el-Câmiu's-Sahîh" (Buhârî), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 114-123.

....., "el-Câmiu's-Sahîh" (Müslim), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V, 124-129.

....., "Muhammed (Şahsiyeti/İsimleri, Şemâili ve Üstünlükleri, Ahlâkı, Günlük Hayatı ve İbadeti, Eşleri ve Çocukları)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXX, 423-428.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, (Kâhire: el-Mektebetü't-tevfikiyye, tsz.).

Korkut, Şenol, "Batı Dünyasında İslâm ve Hz. Muhammed (s.a.s.) İmajı (Genel Bir Okuma)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 34 (2008/1), s. 17.

Müslim, Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2011).

Nevevî, Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc şerhu Sahîhu Müslim b. el-Haccâc*, nşr. Halîl Me'mûn Şiyhâ, (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 1998).

Ömerî, Ekrem Ziyâ, *es-Sîretü'n-nebeviyyetü's-sahîha muhâveletün li-tatbîki kavâidi'l-muhaddisîn fî nakdi rivâyâti's-sîreti'n-nebeviyye*, (Medîne: Mektebetü't-ulûm ve'l-hikem, 1994).

....., *Merviyâtü's-sîreti'n-nebeviyye beyne kavâidi'l-muhaddisîn ve merviyâti'l-ahbârîn*, (Medîne: Mecmeu'l-Melik Fehd, tsz.)

Öz, Şaban, *Hz. Peygamberin Sîretiyle İlgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri*, Ankara Üniversitesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Ankara: 1999).

Robson, James, “İbn İshâk’ın İsnadı Kullanışı” (Çeviri: Talat Koçyiğit), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, (Ankara: 1962).

....., “İntihal Açısından İbn İshâk ve Vâkıdî’ye Göre âtike’nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi” (Çeviri: Kasım Şulul), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, (İzmir: 2002).

Sezgin, M. Fuad, “İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, *İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Dergisi*, Cilt 2, Cüz 1, İstanbul 1957.

Sûyânî, Muhammed b. Hamd, *es-Sîretü’n-nebeviyye kemâ câet fi’l-ehâdisi’s-sahîha*, (Riyâd: Mektebetü’l-ubeykân, 2004).

....., *es-Sahîh min ehâdisi’s-sîreti’n-nebeviyye*, (Riyâd: Medâ-rü’l-vatan, 2011).

Süheylî, Ebü’l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullâh, *er-Ravdu’l-Unüf fi şerhi’s-Sîreti’n-nebeviyye li İbn Hişâm*, (Beyrût: Dârü ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, 2000).

Şulul, Kasım, *Hicrî Takvim ve Siyer Kronolojisi Etütleri/Makaleler*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012).

....., *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014).

....., “Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı İle İlgili Bir Araştırma” (Şeyh Muhammed el-Casnazânî el-Hüseynî ve arkadaşlarından çeviri), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, (Şanlıurfa: 2000).

....., “İntihal Açısından İbn İshâk ve Vâkıdî’ye Göre Âtike’nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi” (J. Robson’dan çeviri), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, (İzmir: 2002).

Tekneş, Ayhan, “Hadis ve Tarih: Metodolojik Bir Karşılaştırma”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (İstanbul: 2004).

Terzi, Mustafa Zeki, “Buhârî’nin Sahîh’indeki Siyer ve Megâzî Rivâyetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, (Samsun: 1991).

Ukbe, Musa b. Ukbe, *el-Megâzî* (haz. Muhammed Bakşîş Ebû Mâlik),

Üzeyir Durmuş

(Fas: Câmiatü İbn Zehr, 1994).

Ûde, Süleymân b. Hamd, *es-Sîretü'n-nebeviyye fi's-Sahîhayn ve inde İbn İshâk -Dirâsetü'n-mukârenetü'n fi'l-ahdi'l-Mekkî*, (Medîne: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd, 1993).

Zehebî, Muhammed b. Osmân, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2006).

Zehrânî, Dayfullâh b. Yahyâ, *Mesâdirü's-sîreti'n-nebeviyye*, (Medîne: Mecmeu'l-Melik Fehd, tsz.).

Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdülbâkî, *Şerhu'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1996).

Bilgisayar Programları

el-Mektebetü'ş-Şâmile, v. 1.0.

el-Mektebetü'ş-Şâmile, v. 3.61.